

İZMİR'İN İŞGALİNİ PROTESTO AMACIYLA İSTANBUL'DA DÜZENLENEN MİTINGLERİN TÜRK ROMANINDAKİ YANKILARI

THE REPERCUSSIONS OF THE DEMONSTRATIONS HELD IN ISTANBUL TO PROTEST THE OCCUPATION OF IZMIR IN TURKISH NOVEL

Gökay DURMUŞ*

Öz

İzmir'in işgali Millî Mücadele sürecinin önemli gelişmelerindendir. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı hezimet, halkta bıkkınlık yaratmış ve cephelerde bulunmaktan soğutmuşken cereyan eden bu hadise, ihtiyaç duyulan kıvılcımı ateşlemiştir. Halk, İzmir işgal edilince, milli iradenin yabancılar eline geçtiğini fark etmiş ve bunu engelleyebilmek adına, eylem zamanının geldiğini görmüştür. Bu nedenle, işgali protesto etmek için düzenlenen mitinglere coşkuyla koşmuştur.

Protesto mitinglerinin Millî Mücadele sürecindeki etkisi, Türk romancısının dikkatinden kaçmamıştır. Fakat yazarların İzmir'in işgalini protesto etmek için, İstanbul'da yapılan mitinglere dair tahlilleri, edebiyat araştırmacılarının dikkatinden kaçmıştır.

Bu boşluğu doldurmak niyetindeki bu çalışma, önce roman-tarih ilişkisine dair birtakım tahlilleri kapsamaktadır. Ayrıca bu bölümde tarihsel olgu kavramı da açıklanmıştır. Ardından İzmir'in işgali ve işgal nedeniyle düzenlenen mitinglerin tarihsel sürecine değinilmiştir. Çalışmanın ana gövdesini yazarların protesto mitinglerini tarihsel olgulara ne derecede bağlı kalarak tahlil ettikleri oluşturmaktadır. Çalışmada, yazarların okurun tarihsel bilgisi ile örtüşen tahliller yaptığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

İzmir, işgal, miting, roman.

Abstract

The occupation of Izmir is one of the important developments in Turkey's National Struggle. The thrashing in the First World War disappointed the people and the defeat that came when people got tired of being in the front line sparked off the fire that was needed. People noticed that the national will had fallen into the wrong hands when Izmir was occupied and understood that it was high time to take action to prevent this from happening. Hence, they enthusiastically participated in the demonstrations held to protest the occupation.

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, el-mek: gokaydurmus36@hotmail.com

The effect of demonstrations on the National Struggle process did not escape Turkish novelists' notice. However, the analyses that our writers made concerning the demonstrations held in İstanbul to protest the occupation of İzmir escaped the notice of literature reviewers.

Aiming to fill this gap, the present study involves some analyses regarding the novel-history relationship. Also, the concept of 'historical phenomenon' is also explained in this part. Later, the occupation of İzmir and the historical process of demonstrations held against it are handled. The main aim of the study is to determine to what extent our writers remained loyal to the historical phenomena while describing the demonstrations. In conclusion, it has been found out that our writers' descriptions coincided with the historical knowledge of the reader.

•

Keywords

İzmir, occupation, demonstration, novel.

0. GİRİŞ

0.1. Tarih- Roman İlişkisi Üzerine Bazı Tespitler

Kendi bütünlüğü içinde bir gerçeklik taşıyan geçmiş, hâlihazıra; edebiyat, tarih antropoloji, sosyoloji gibi sosyal araştırmalar aracılığıyla aktarılabilir. Bu araştırma alanları içinde, konu gereği çalışmayı ilgilendirenler, edebiyat ve tarihtir. Edebiyat ve tarih arasındaki organik bağ ise önce, geçmiş ve tarih kavramlarının birbirlerinden farklı anlamlar taşıdığı bilinmesi zorunluluğunu doğurmaktadır.

Tarihin ne olduğu sorusuna verilen cevapların tümünde “geçmiş” kavramı, vazgeçilmez öğelerden birisidir. Örneğin Collingwood “*tarih geçmişin bilgisidir*” (2001: 174) derken, Uçar tarihi, “*geçmiş devirlerde vakî olan birtakım hadiselerin hikâye edilmesinden ibaret*” görür (1997: 38). Tekeli’ye göre de tarih “*her kültürün kendi geçmişiyle ilişki kurma biçimidir.*” (1998: 68). Özlem ise kavrama çift boyutlu bir anlam yükleyerek tanım yapar: “*Tarih sözcüğü, hem geçmişte kalan insani ve toplumsal olaylar topluluğunu, yaşanmış geçmişi adlandırmakta kullanılır, hem de bu sözcükle, bu yaşanmış geçmişi konu edinen bilim, tarih bilimi kast edilir.*” (1984: 1).

Tanımların güvenilirliği ve doğruluğu edebiyat -özelde roman- ve tarih etkileşiminin niteliğini belirleyebilmek için yeterli değildir. Çünkü geçmiş, tarihin soruşturduğu nesnedir ve dolayısıyla tarih ve nesnesi farklı kategorilerdir; geçmiş, tarihle, bütünüyle bir denklik ilişkisi içinde değildir. Keith Jenkins’in de belirttiği gibi “*geçmiş ile tarih farklı şeylerdir*” (1991: 18). Jenkins’e göre geçmiş olup bitmiştir ve edimsel olaylar olarak değil, tarihçilerin ürettiği kitap, makale gibi çalışmalarla geri getirilebilir. Dolayısıyla tarih, yaşanmış geçmişten tarihçilerin uğraşarak çıkarttıkları şeylerdir. Jenkins’in bu düşünceleri, Mehmet Kaplan’ın düşünceleri ile de uyumaktadır. Kaplan da tarih deyince bir “*yaşanılan*” bir de “*yazılan*” tarih vardır der ve yazılan tarihin, yaşanılan tarihi tam olarak kapsamadığına dikkat çeker (2009: 52, 56).

Dolayısıyla insanoğlu, yazıya veya söze bütün olarak aktarmanın mümkün olmadığı geçmişin ancak “*tarih*” olan kısmıyla ilgilidir. İşte roman ve tarih arasındaki ilişki de tarihin, geçmiş hakkındaki bazı söylemler olduğu gerçeğinden doğmaktadır. Romancı da ister Ortaaylı’nın deyimiyle (2005: 92) “*halden memnun olmama*” durumu ister Lukacs’ın ifadesiyle (2008: 295-297) memnun olmadığı şimdikiyi, “*protesto*” etmek amacıyla yönelmiş olsun, tarihçi gibi, geçmişin bir anını bugüne aktarmak, onu anlamlandırmak ve değerli kılmak ister. Böylece bu iki entelektüel faaliyet, roman ve tarih, aynı vasıtaları kullanarak aynı bileşenler üzerine inşa edilerek yükselirler. Tahmin edilebileceği gibi, bu vasıtalar dil ve yazı, bu bileşenler zaman ve mekân mefhumlarıdır.

Tarihçi ise geçmişe, insana ve yaşama ait dinamiklerin harekete geçirdiği zorunluluklar nedeniyle yönelir. Mercek altına aldığı bütünden, hâlihazıra neyi nasıl aktaracağına karar verdikten sonra yaptığı seçimlerden de sorumlu olur. Böylece roman ve tarih, aralarındaki etkileşimi, “*cemiyetin bir müessesesi*” olmaları açısından kurarlar (Köprülü 1986: 1). Bu etkileşim, romancının, tarihçinin kendisine sunduğu “*hazır öyküler yumağı*”ndan, hiç de rastlantısal olmayan bir merakla yaptığı eleme sonucu romanda vücut bulur (Karakışla 2000: 4).

Bahsi geçen “*hazır öykü yumağı*” kavramının, tarih bilimindeki karşılığı “*tarihsel olgu*” kavramıdır. Carr’ın “*tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci*” olduğunu söyleyerek önemseydiği olgu kavramı, geçmişteki hammaddeye vurgu yapar (2003: 35). Dünya tarihini düşündüğümüzde Fransız İhtilâli, daha özele indiğimizde Osmanlı tarihindeki herhangi bir fetih veya sefer, daha yakın tarihimizde ise Milli Mücadele, birer tarihsel hammadde. Bu hammaddeler tarihin iskeletini oluşturur ve tüm zamanlarda, tüm tarihçiler

için değişmez nitelikler taşır. Tarihçiler bu hammaddeleri ya tarihin olguları haline dönüştürecek ya da tarihî olmadığı gerekçesiyle rafa kaldıracaktır. Elbette ki bu işlem esnasında, yaşam ve insanın, bulunduğu hale nasıl geldiğini çözmeye yarayacak hammaddeler kayda geçecektir.

Tarihçi onları işleyene kadar cansız durumda olan ve ancak onun elinde hayat bulma şansı yakalayan olgular, tarihçi dışındaki insanlar için ise evrensel ve zorunlu bir ilgi alanının malzemeleridir. Nitekim tarihin tanımı yapılmaya çalışıldığında vazgeçilemeyen diğer öge “insan”dır. İnsanoğlu, varlık olarak kimliğini tarihsel süreçten kaçarak gerçekleştiremeyeceğini fark etmiştir ve tarihi onun için çekici kılan budur. Tarih, daha doğru deyimle tarihsel bilgi, insanın evrendeki konumu açısından önem taşımaktadır: “İnsanlık tarihinin geçmişini ve geleceğini kesin bir biçimde bilmek istemek, insanın kendi yazgısını bilmek, bu dünyadaki yapıp etmelerini anlamlı kılmak, başına gelecekleri önceden kestirmek ve bu nedenle de kendisini daha güvenli hissetmek istemesinin bir sonucudur.” (Aysevener-Barutca 2003: 13).

Collingwood, insanın kendisine ilişkin bilgisinin önemine işaret ederek, tarihi, “...insanların bireysel olarak ya da topluca işledikleri fillerin, geçmişte gerçekleştirmiş ve dolayısıyla gelecekte de gerçekleştirmeye muktedir oldukları şeylerin en büyük birikimi” olarak tanımlar (2001: 29). Bu birikimin, birey olarak varlığını zenginleştirebileceğini fark eden insanoğlu, böylece “kendini bilme” ediminin kıyasına varmış olur. Üstelik bu bilgi, bireyin salt kendi özelliklerini bilmesi değildir. Kendini bilen ve tanıyan birey, diğer insanlardan farklı olarak, ne ve nasıl olduğunu da bilir. Bütün bunlar, onun kendi potansiyeli ile baş başa kalması sonucunu doğurur. Zaten tarihin değeri, “bize insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu öğretmesidir.” (Collingwood 1996: 41).

Carr’a göre ise tarihin kapsamı insanın kendisine dair bilgisi ile sınırlı değildir. Çünkü kendisini tanıyan insanın bir sonraki adımı, içinde yaşadığı kültürü, toplumu öğrenmeye çalışmak olacaktır: “Tarih nedir? sorusunu cevaplamayı denediğimizde, cevabımız bilerek ya da bilmeyerek, zaman içindeki tutumumuzu yansıtır ve daha geniş bir soruya, içinde yaşadığımız toplum hakkında ne düşündüğümüz sorusuna vereceğimiz karşılığın bir parçasını oluşturur.” (2003: 11).

Fakat bu tanım ve açıklamaların modern çağın önemli bir problemini çözemediği de bir gerçektir. Globalleşen dünyada insan, manevî tüm bağlarından arındırılmaya çalışılmakta, onun tarihsel ve toplumsal belleği yok edilmek istenmektedir. Nitekim Eric Hobsbawm, “Yüzyılım sonunda çoğu genç erkek ve kadın, içinde yaşadıkları zamanın geçmişiyle her türlü organik ilişkiden yoksun bir tür sürekli şimdiki zaman içinde yetiştirdi” derken, tarihsel algının yok olmaya yüz tutmuş olmasının, insanlık adına önemli bir tehlike kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Hobsbawm t.y.: 15).

Türk edebiyatçısı bu tehlikeyi bertaraf etmek için, yüzünü tarihe kolayca dönebilme şansına sahip olan romanı, vasıta kılar. Onun, yakın geçmişimizin önemli tarihsel olgularından olan, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline yönelik tepkisi ve bu işgali toplumsal belleğimize kazıma çabaları, işgali protesto etmek amacıyla düzenlenen mitinglerin, romanlarımızda bulunduğu yankılarla dışa vurulur.

1. İZMİR’İN İŞGALİNE DAİR TARİHSEL SÜREÇ

1914-1918 yılları arasında çeşitli cephelerde çetin şartlar altında mücadele veren Osmanlı Devleti, bu süreci 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi sonucu yenilgi ile noktalar. Mütareke hükümleri gereğince geniş bir yetki ve hareket şansı kazanan galip devletler, Mütareke’nin üzerinden on beş gün geçmeden, 13 Kasım 1918’de devletin başkentini, İstanbul’u, işgal ederler. Bu ve devam eden işgaller, Müttefik devletlerin ortak karar ve uygulamaları olmakla birlikte, aralarında İzmir konusunda bir anlaşmazlık söz konusudur.

İzmir 1917 yılında imzalanan bir gizli anlaşma ile İtalya'ya bırakılmış, fakat süreç içinde, İngilizler ve Fransızlar bu anlaşmayı geçersiz saymışlardır (Turan 2014: 756). Çünkü Anadolu'da güçlenecek ve böylelikle Doğu Akdeniz'de kontrol imkânı kazanacak bir İtalya, Fransa ve İngiltere'nin yayılmacı politikaları için bir tehdittir. Bu tehdit, öteden beri Batı Anadolu için fantastik umutlar besleyen Yunanistan'ı kullanarak yok edilebilirdi. Bu nedenle Yunanistan'a savaşa katılma ödülü olarak Aydın vadedilmişti (Turan 2014: 756). Yunanlılar ise Venizelos'un ustalıklı yürüttüğü politika sonucu (Sonyel 1995: 52), "*Megalı idea*"larının hayata geçmesi için Aydın ile yetinmeyecek, İzmir ve Manisa'ya da saldıracaklardır.

Osmanlı Devleti, bu gelişme ile ilgili öngörü sahibi olamamış, Yunanlıların İzmir'i işgal edebilecekleri ihtimali akla gelmemiştir. Çünkü Yunanistan eski bir Osmanlı vilayetidir ve Anadolu'da birçok soydaşları vardır (Şahingöz 2014: 727). Ayrıca Balkan milletlerinin Osmanlı'dan miras kalan topraklarda Müslüman Türklere yaptığı baskı, Osmanlı Devlet'inde, müttefik devletlerin bu tarz bir hazırlığa izin vermeyeceği fikrini doğurmuştur. Bu fikir, 14 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin başlaması ile bir hezimete dönüşmüştür.

İşgal öncesinde Venizelos halkın işgale karşı sevincini, ölçülü davranışlarla yansıtmasını istediği bir bildiri yayımlamıştır. Yunan istilâ gücü komutanı Albay Zafiriü da benzer bir bildiriyle, İzmir'in Türk nüfusuna karşı saygı gösterileceğini ve sükûnun korunacağını açıklamıştır (Sonyel 1995: 53). Fakat işgal, Türk devlet adamlarına, askerlerine ve halkına karşı bir kırım politikasına dönüşmüştür. Ayışığı, Yunanlıların Batı Anadolu topraklarımızda sergilediği vahşeti dört başlıkta maddeler. Bunlar;

1. Gasp ve yağma
2. Irz, namus ve mukaddesata saldırı
3. Yakma ve yıkma
4. İşkence ve katliam, şeklindedir (2012: 327).

Bu maddelerin yansıdığı birçok vak'a, tarihi kaynaklardan, tanık olanların kaleme aldığı anılardan takip edilebilir. Fakat bu çalışmada söz, incelemeye tabii tutulan romanlara bırakıldı ve *Ateşten Gömlek*'in, "*İzmir Kızı*", Ayşe'ye, kulak verildi. Kocası ve oğlu İzmir'de Yunanlılar tarafından katledilen Ayşe, amcazadesinin İstanbul'daki evinde bir İngilizce -Mr. Cook'a- söylediklerinde, işgalin tarihsel sürecine ve Yunan zulmüne şu sözlerle değinir:

"...Dün mütareke yaptınız, dün silâhlarımızı bize bıraktırdınız. Bugün memleketimize hırsızları katilleri gönderiyorsunuz ve katilleri, hırsızları, tarihî bir şerefi olan büyük donanmamız himaye etti. Yeşil İzmir'i kan ve alev içinde bıraktınız. Bakınız sokaklarına, üniformalı hırsızlar, katiller silâhsız ahaliyi kurşunla, dipçikle öldürüyor. Her evden koltuğunda bir bohça, bir Yunan neferi çıkıyor. İhtiyarların başı taşla ezilmiş, siyahlı kadınlar mütemadiyen bu vahşi sürüden kaçıyor. Elleri bağlı masum kafileleri süngüleyerek, yüzlerine tükürerek, kan içinde sürükleyerek gemilerinizin önünden geçiriyorlar. Haydutu alkışlamadığı için işte namuslu bir adamı parçalıyor, bir sürü Yunan askeri onu kendi kapısının önünde bağırarak, söverek parçalıyor. Sırf eğlence için beş yaşındaki bir çocuğa nişan alıyorlar. Zavallı yuvarlak küçük mahlûk! Siyah gözlerinde yaşlar kurumadan kalbinden vuruldu, nişan o kadar iyi alındı ki, küçük dudaklarından 'anne' diye bir şikâyet bile çıkmadı." (s. 61)¹

Tahmin edilebileceği gibi alıntıda bahsi geçen çocuk, Ayşe'nin oğludur. Kolektif belleğimizde derin izler bırakan bu hadisenin, tarihsel süreç içinde bir kazanım haline evrilmesi

¹ Çalışma içinde romanlardan yapılan alıntılar sayfa numarası verilerek belirtilecektir.

ise işin ilgi çekici tarafıdır. Çünkü bitti zannedildiği anda başlama, küllerinden doğma ilkesini, tarihinde birçok vak'a için uygulamaya koyan Türk milleti, İzmir'in işgali vak'asında da aynı yaklaşımı sergiler. İşgal, ülkesinin geleceği için öngörü sahibi Türk devlet adamlarını, aydınlarını ve halkını, kurtuluş yolunda ciddi tartışma ve eylemlere sevk eder. Tabii bu süreçte İstanbul'da *Alemdâr, İleri* gibi gazeteler, işgalin "görülen lüzûm üzerine başladığı" yolunda, Yunanları masum gösterecek yayınlar yapmaktalarsa da (Tunç 2014: 768) İzmir'in işgali, "memleketin heyeti umumiyesinde hiç değilse bir ıstırap birliği" meydana getirebilmiştir (Yazman 1999: 20). Nitekim adı geçen gazeteler de hükûmetin 16 Mayıs'ta yayınladığı resmî tebliğ ile işgalin çok daha derin boyutlu ve amaçlı olduğunu görmüşlerdir.

İzmir'in işgalinin "Türk milleti nezdinde ortak bir kamuoyu oluşturduğu" doğrudur (Tunç 2014: 773). Elbette ki bundan önce yaşanan işgaller de kamu vicdanını yaralamış ve tepki görmüştür. Ama İzmir'in işgali, vatanın parçalanması ve Türk halkının bağımsızlık hakkının elinden alınması için başlatılan bir silsilenin ilk önemli kıvılcımı olarak kabul edilmiş ve bu hukuksuzluğu karşı mukavemet kararının dünyaya bildirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Nitekim galip devletlerin temsilcilerine ve İstanbul hükûmetine; köy, kasaba, kent ileri gelenleri, belediye üye ve başkanları, sivil ve askeri erkân tarafından gönderilen sayısız protesto telgrafları bu noktada atılan ilk adımdır (Sonyel 1995: 61). Bu adımın atılmış olması önemlidir ve mimarı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in işgalinin memlekette yarattığı keder ve heyecanı, "bu kadar da olmaz" isyanını duyumsayabilmiş (Şahingöz 2014: 727) ve ıstırap içindeki ruhların bütünleştirici bir lidere ihtiyaç duyduğunu görebilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, "irade-i milliye"nin (Akdağ 2014: 745) tecelli etmek üzere olduğunu gözlemlediği Havza'dan, bütün yurda mesajlar göndermiştir. Mesajların yer aldığı genelgede komutanlar ve sivil örgütlerin yöneticileri, Yunan zulmüne karşı muhalefet etmeye çağrılır. Bu amaçla, "büyük ve coşkun toplantılarla ulusal gösteriler" düzenlenmesi tavsiye edilir² (Atatürk 1989: 33). Bu tavsiye üzerine ülkede bir hareketlenme söz konusu olur. Denizli, Afyon, Muğla, Isparta, Eskişehir, Adapazarı, Çorlu gibi birçok ilde Mayıs-Haziran aylarında mitingler düzenlenir (Akdağ 2014: 753). Öyle ki Kütahya'da düzenlenen mitinge Müslüman olmayan halk da katılır (Tansel 1991: 243). Anadolu'da düzenlenen bu miting hareketliliğine, İstanbul da kayıtsız kalmaz. Aynı tarihlerde, 1919 Mayıs'ında, ülke ve dünya kamuoyunda daha çok ses getiren mitingler yapılır. Bu mitinglerin yukarıda sayılanlardan farkı, itilaf devletlerinin işgali altındaki bir şehirde ve üstelik işgalcilerin bütün engelleme çabaları ve tehditlerine karşı yapılabilmesidir.

2. İSTANBUL MİTINGLERİ İLE İLGİLİ TARİHSEL SÜREÇ

Millî Mücadele'nin başlangıç sürecindeki büyük problemlerden birisi de halkın siyasi ve sosyal gelişmeler hakkında sağlıklı bilgi edinememesidir. Mütarekeden sonra İstanbul basınına uygulanan sansür ve galip devletlerin halk üzerindeki baskısı nedeniyle yaşanan bu problem, telgraf şebekeleri ile giderilmeye çalışılıyordu. Telgraflarla öğrenilen bilgiler Anadolu ve İstanbul halkına, ancak mitinglerde verilebiliyor, mitinglerde ortaya çıkan tavır da yine protesto telgrafları ile ilgili makamlara iletiliyordu. Dolayısıyla düzenlenen protesto mitingleri, hem halkın haber alma özgürlüğü açısından önem kazanıyor hem dünya kamuoyunda, "Türkler lehinde bir ortam yaratılmasına" zemin hazırlıyordu (Şahingöz 2014: 735). Millî iradenin sivil inisiyatif elinde vücut bulduğu bu mitinglerde dışa vurulan heyecan ve coşku, yitirilen güvenin

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*'ta adı geçen genelgenin içeriğinden şöyle bahsetmektedir: "İzmir'e ve daha sonra ne yazık ki Manisa ve Aydın'a düşmanın girişi... bütün ulusa kan ağılatmaktadır... Katlanılamayacak ve dayanılamayacak bu olayların hemen önlenmesi, bütün uygar uluslarla, büyük devletlerin adaletinden ve etkisinden sabırsızlıkla beklendiği yolunda, önümüzdeki hafta içinde ve çeşitli illere göre... yapılacak büyük ve coşkun toplantılarla ulusal gösterilerde bulunulması ve bunun köylere varıncaya dek bütün çevrede yapılması ve bütün büyük devletlerin temsilcileriyle Bâbâliye etkili telgraflar çekilmesi(ni)... rica ederim." (1989: 33)

yeniden inşa edildiği inancını doğuruyor, halkın moral ve motivasyonu yükselmeye devam ediyordu.

Bu faaliyetlerin kararının alındığı ve şeklinin verildiği yer, Türk Ocakları idi. 17 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalini protesto etmek için derslere girmeyen üniversite öğrencileri ve müderrisleri, 18 Mayıs 1919'da yaptıkları toplantıda protestoyu yinelerler (Tansel 1991: 245). Tıp Fakültesi Müderrisler Meclisi Reisi Âkil Muhtar Bey'in açtığı toplantıda (Arıburnu 1951: 5), Besim Ömer Paşa, Rıza Tevfik Bey, Yusuf Razi Bey, birtakım subay ve öğrenciler konuşma yapar. "İşgali protesto etmek" kararı alınan bu toplantıdan sonra ilk miting 19 Mayıs 1919'da Fatih'te yapılır (Arıburnu 1951: 9). Türk Ocakları'ndaki toplantıya telefonla çağrılan ve Fatih Mitingi'nde konuşma yapması kararlaştırılan Halide Edip Adıvar, (Adıvar 2004: 32) elli bine yakın insanın doldurduğu belediye binası önündeki alanda yapılan mitingin ilk konuşmacısı olur (Arıburnu 1951: 12). Ay yıldızlı bayrakların altında siyah örtülerin sarkıtıldığı Belediye balkonuna Halide Edip, daha önce hiç açık havada konuşmadığı için oldukça heyecanlı biçimde çıkar. Fakat bu heyecan, İngiliz uçaklarının taciz uçuşlarına rağmen, halkın parlayan gözlerinden alınan ilhamla diner ve Halide Edip, bu karanlık gecelerin doğacak güneşlere gebe olduğu yolundaki sözleriyle konuşmasına başlar (Adıvar 2004: 32). Miting sonunda Saray'a çıkılması ve Padişah'tan millete destek istenmesi kararı alınır. Saray'a çıkacaklardan birisi de yine Halide Edip'tir. Halide Edip ve yanındakiler Yıldız Sarayı'na çıkar, fakat Padişah'la görüşemezler. Halide Edip, o gün Osmanlı hanedanının son günlerini yaşadığına dair bir inanca kapılır (Adıvar 2004: 34). Fatih Mitingi'nde Halide Edip dışında Selâhattin Bey, Hüseyin Ragıp Bey, Tahsin Fazıl Bey, Meliha Hanım da konuşmuşlardır (Arıburnu 1951: 12-17). Amerika milletine telgraflar gönderilmesi kararı da alınan Fatih Mitingi'nden sonra, başkan Wilson'a protesto telgrafları çekilir ve yüzde sekseni Türk olan İzmir'in işgalinin yaşattığı üzüntü bildirilir (Arıburnu 1951: 20).

Bir gün sonra 20 Mayıs 1919'da ise Doğançılar Meydanı'nda bir miting tertip edilir. Şair Talât Bey'in, Doktor Ferruh Bey'in, Mazhar Bey'in ve Naciye Hanım'ın heyecanlı konuşmalar yaptığı bu mitingde, Fatih Mitingi'nde alınan kararların kabulü yinelenir (Arıburnu 1951: 21-24). Yine Başkan Wilson'a gönderilen telgrafta, Wilson, 12. maddede belirlenen ilkelere sahip çıkması konusunda uyarılır³ (Arıburnu 1951: 25).

22 Mayıs 1919'da düzenlenen Kadıköy Mitingi, şiddetli yağmur ve fırtına altında gerçekleşir. Halide Edip'in de konuşmacı olduğu mitingde; Hüseyin Suat Bey, Ahmet Kemal Bey, halkın heyecanını şiirler aracılığıyla arttırmaları (Arıburnu 1951: 33-35).

İzmir'in işgalini protesto amacıyla düzenlenen en ihtişamlı miting, 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda yapılır. 200.000 kişinin katıldığı bu mitingde kürsü siyah örtüyle kaplıdır ve kürsü önünde yukarıda bahsi geçen on ikinci prensip yazılıdır (Arıburnu 1951: 35). Söz, ilk olarak, Mehmet Emin Bey'indir. Ardından Fahrettin Bey konuşmasını yapar. Üçüncü konuşmacı Halide Edip'tir. Halide Edip o gün kendisini her günkü Halide'den farklı görür ve millet idealinin temsilcisi olarak kabul eder (Adıvar 2004: 35). Çünkü o konuşması esnasında kalabalığı, "insanlık ve adalet esaslarına sadık kalmak, herhangi şartlar altında olursa olsun, hiçbir kuvvete boyun eğmemek" konusunda defalarca yemin ettirir (Adıvar 2004: 36).

İtilaf devletleri ise İstanbul halkının yarattığı potansiyel tehlikeyi yok etmek için, hükûmete baskı uygulayarak, bundan sonra yapılacak mitingleri yasaklatmıştır (Akdağ 2014: 749). Fakat bu yasak Türk halkı nazarında kıymet taşımadığı için, bir hafta sonra yapılması planlanan başka bir miting için halka beyanname dağıtılır. Bu beyannamede halk, cuma namazından

³ Wilson Prensipleri'nin bahsi geçen on ikinci maddesi, Osmanlı Devleti'nde Türk kesimin egemenlik hakkına dairdir.

sonra yeniden Sultanahmet Meydanı'na çağrılmakta, İzmir ve Anadolu'nun durumunun tartışılacağı bildirilmektedir (Arıburnu 1951: 56-57).

Davet yerini bulur ve yine siyah örtülü kürsünün, "İzmir Türk'ündür ve Türk Kalacaktır", "Hak İsteriz", "İki Milyon Türk İki Yüz Bin Rum'a Feda Edilemez", "Hak ve Adalet", "Osmanlı Toprağı Yunanistan Olamaz", dövizlerinin bulunduğu meydanda, İsmail Hakkı Bey, Şükûfe Nihal Hanım, Hamdullah Suphi Bey konuşmalar yaparlar. Miting sonunda kabul edilen kararlar, yine Wilson Prensipleri'nin on ikinci maddesini hatırlatmakta, Türk milletinin hakkını aramak konusunda ısrarlı olacağını duyurmaktadır (Arıburnu, 1951: 49- 56).

3. TARİHSEL OLGU BAĞLAMINDA İSTANBUL MİTİNGLERİ

İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla İstanbul'da düzenlenen mitinglerin, tarihsel olgu bağlamında değerlendirileceği bu bölümde, önce, incelemeye tabî tutulan roman kahramanlarının işgal üzerine yaşadıkları duygular verilecektir.

Ayla Kutlu'nun, *Bir Göçmen Kuştı O* başlıklı romanının başkadın kahramanı Nevnihal, kocası Emir Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik kovuşturmalar nedeniyle kaçtığı için, İstanbul'da anne ve babasıyla yaşamaktadır. Düzenlenen mitinglere gitme kararı alırken heyecandan uyuyamaz ve bir şey fark eder. O, İzmir'i hiç görmemiştir, sadece incirinden üzümünden haberdardır. Bir de İzmir'in "gâvur" olduğu yolunda çok duyum almıştır. Ama bu duyular onun nazarında önemli değildir. İzmir, gâvursa da Müslümansa da bizimdir, Rumların değildir. "Bizim gâvurumuz o. Rumların değil... İzmir bizden. (s. 100)" Arkadaşı Müyesser'in ise kocası İzmirlidir ve Müyesser mitingde, "...kocasının doğduğu, büyüdüğü yerlerin esareti için ağlamak ve kurtuluşu için Tanrı'ya yakarmak" amacındadır (s. 100).

Attilâ İlhan'ın *dersaadet'te sabah ezanları* başlıklı romanında Neveser, 1919 Mayıs'ının uğursuz bir ay olduğunu düşünmekte, yağın yağmurlarla iyice bunalmaktadır. "İzmir'in işgali 'faciası' özel nedenlerden, onu ayrıca" (s.71) ilgilendirmekte, ayrıca üzmektedir. Çünkü babası İzmir'de bir Alman şirketinde çalışmaktadır ve Neveser babasından haber alamamaktadır. Fakat aslında "Neveser tabiatındaki duyarlı bir kadın"ın "İzmir'de açıkça Müslüman katliamı" yapıldığını duyup "mahv ü perişan" olması için özel bir nedene de ihtiyaç yoktur (s. 71). Dolayısıyla mayıs ayının onu bunalma nedeni yaşadığı toplumun acılarına yüz çevirememesidir. Üstelik Neveser'in ruhunda fırtınaların koptuğu bu dönemde, İttihatçı kocası Abdi Bey, saklandığı Mizrahi konağında her türlü cinsel fanteziyi yaşayabilmektedir.

Attilâ İlhan'ın, fantezi düşkünü bir başka erkek kahramanı Binbaşı Ferid ise *sırtlan payı*'nda, ikinci Sultanahmet Mitingi sonrasında bir çelişki yaşar. Doktor Hayrullah ve Rıza Muhiddin'le meyhaneye gidecek, raks izleyeceklerdir. Ferid bu teklife önce, "Bırakın yahu! İzmir Yunan eline düşeli, yarın on beş gün. Manisa, Aydın, Ayvalık bunların çizmesi altında. Rum meyhanesinde laterna dinlenilecek gün müdür?" diye itiraz eder (s. 70). Ama Doktor Hayrullah, Rıza Muhiddin'den İngilizlerin atacıkları adım için bilgi alabileceklerini söyleyerek Ferid'i iknâ eder.

Nevnihal, Neveser, Ferid gibi kahramanların hiçbirisi *Ateşten Gömlek*'in Ayşe'si kadar üzülemez. Ayşe işgale tanık olmuş, oğlu ve kocası Yunanlılar tarafından öldürülmüş bir kadındır. Bu yüzden İzmir onun için yüreğini yakan ateşli bir gömlektir. Ama Ayşe ıstırabını yenmeyi ve farklı alanlara yönelerek bastırmayı başarır. Onun idealinde artık memleketin ve İzmir'in kurtuluşu için Anadolu'da başlayan mücadeleyi canla başla desteklemekten başka bir fikir yoktur. Bu yüzden de romanda çektiği acıyı kendisi anlatmaz. Onun işgal öncesi ve sonrası durumunu okura, amcazadesi Peyami anlatır:

"Ayşe hemen hiç konuşmazdı. Arkasında ebedî siyah bir entari vardı. Sol kolu henüz

beyaz bir sargı içinde biraz açık yakasının üstünde boynu ve siyah kesik saçları ile solgun başı eski fildişi bir statü gibi görünüyordu. Yalnız acı yeşil gözleri, kızıl büyük dudakları bu beyazlı, siyahlı kadın şeklinde iki renk nağmesi gibiydi. Gözleri siyah, ipek örtüleriyle yanmış İzmir'in hayalini, dudakları rengin nebatların en muhteşem renklerle tecelli ettikleri 'Serendîb'in bir nevi meyvesini, ihtirash karanfil ve nar çiçeklerini düşündürüyordu." (s. 53)

Agâh Sırrı Levend'in otobiyografik karakterli romanı *Acılar*'da Fikret, işgalin bir gün sonrasında, cemiyetin tepkisi üzerinde durur. Cemiyet, bu haberle yangın yerine dönmüş, kin ve nefretini nereye kusacağına bilemez hale gelmiştir:

"İzmir'e düşman girdi... Dillerde yeis ve heyecanla dolaşan korkunç haberler nihayet tahakkuk etti. Kaç gündür çehrelerde sârî olan avare hüznün, bu meşum haberdar sonra kalplerin içine, eriyen bir kurşun gibi aktı.

İzmir'e düşman girdi... İzmir'e Yunan girdi... Şimdi herkes gözle konuşuyor ve işaretle birbirine bu felaketi anlatıyor. Kalplerden kopan gayz ve kin, kesif ve siyah bir dalga halinde havanın içinde dolaşiyor." (s. 213)

Görüldüğü gibi Fikret, duygularına tercüman olunan önceki kahramanlardan farklı olarak, işgalin sosyal boyutunu tahlil eder. Bu sosyal hezimetin, kin ve gayzın, dışa vurumu için, yani fitilin tutuşması için küçük vak'alara ihtiyaç vardır. Yunanlılar yaptıkları zulüm ile bu ihtiyacı karşılar ve örneğin Hasan İzzettin Dinamo'nu *Kutsal İsyan* serisinin üçüncü cildinde "*Ödemış Zeybekleri*"ni harekete geçirir. Gökçen Efe, yanındakilere, Yunan'a kurşun sıkmaya başlama hikâyesini şöyle anlatır:

"Biz, nereden fitili aldık, bilir misin, bey? Bak birini söyleyeyim: İzmir'den ilerleyen Yunan zabıtları kudurmuş itler gibi namusa, iffete salarlarken bir köylü kızın fiistanını yırtıyorlarmış, bahtsız kız neylemişse başa çıkamamış ve o çırpınma didişme esnasında avazı çıktığı kadar haykırmış:

- Bunu sizde komazlar!

İşte, bizi çileden çıkaran bu kızın sesidir..." (s. 77)

Dinamo bu gerekçenin devamında, "*İzmir'in Yunanlılarca kanlı bir biçimde işgali, bir sıra miting'in yapılmasına sebep olmuştu.* (s. 79)" sözleriyle miting sürecini işlemeye başlar. Yazar bu süreçte İstanbullu aydınların, "*halkın kollektif zekâ ve yurt sevgisi*"ni harekete geçirmek amacıyla olduklarına inanır (s. 78). Kendi şehirleri de işgal altında olan ve sıkıntılar yaşayan İstanbul halkı suskundur. Bu suskunluğun bitmesi, yüreklerde biriken enerjinin dışa vurulması gerekir. Bu nedenle birinci Sultanahmet Mitingi'nden sonra getirilen yasağa rağmen, halk bir başka protestoya çağırılır. Çağrılar beyannameler aracılığıyla yapılır. Ayla Kutlu, *Bir Göçmen Kuştu O'da* getirilen miting yasağını, Neveser'in babası Yahya Efendi'ye söyler: "...miting yasaklandı. Kadın çocuk yaşlı genç bakmam, alır götürürüm diye ilan etti Emniyet Müdürü. Üstelik İngiliz çok sert davranırız, sonucundan sorumlu olmayız, demiş." (s. 97)

Yahya Efendi'nin uyarısına rağmen evin kadınları mitinge gider. Yazar, onları miting alanına taşıyan söz konusu beyannameden sadece bir cümleyi alır, devamında çağrının ruhlarda yarattığı isyanı işler. Onun beyannameden aktardığı cümlenin büyük harfle yazılmış olması, cümlenin kurgu olmadığını, tarihsel bir belgeden nakledildiğini ve değiştirilmeksizin romana dâhil edildiğini gösterir: "*Ne kadar çok insan çağrıya uymuş. 'MÜSLÜMAN YARINKİ CUMA GÜNÜ RESMİ DUA GÜNÜNE GEL...' Geliyorlar. İzmir'in işgali her yerde çığlık çığlık lanetleniyor. Nevnihal bütün o camilerde en güzel sesli müezzinler tehlil çekerken, kendisi gibi on*

binlerce insanın da ağladığını biliyor...” (s. 101)

Attilâ İlhan, söz konusu yasak ve beyanname ile ilgili olarak iki farklı tavrı sergiler. Yazar, *dersaadet'te sabah ezanları*'nda yasağı da beyannameyi de kurgu içinde eriterek verir. Yasak, Münif Sabri'nin önceki Sultanahmet Mitingi'ne dair heyecanını anlatırken dillendirilir: “...cemaate, dağıtılan beyanname, yasağa rağmen ahaliyi yarın Sultanahmet Meydanı'nda içtimaa çağırıyorlar...” (s. 119) Onun bahsettiği beyannameyi Neveser okur, tüyleri diken diken olduğu için de fısıltılarla yanındakilere yorumlar. (s. 120)

sırtlan payı'nda ise yazar, çağrı beyannamesini bölüm başında metin dışı öge olarak verir. Ardından bölümü bu metin dışı ögenin çevresinde cereyan eden vak'alar üzerine kurar. Aslında bu teknik İlhan'ın ne sadece *sırtlan payı*'nda ne de sadece bu bölümde kullanıldığı bir tekniktir. Yazar tüm romanlarında bölüm başlarına serpiştirdiği metin dışı unsurları, vak'a örgüsünü yöneten araçlar olarak kullanır. Yazarın metnine dâhil ettiği mitinge çağrı beyannamesi, tarihsel bir belgedir ve araştırılırsa tarihçilerin kaydettiği beyanname örneği ile örtüştüğü görülür.⁽⁴⁾

Bu metin dışı öge, roman kurgusu içinde yazar anlatıcı tarafından kullanılır. Miting sürecinin işgal kuvvetlerini rahatsız ettiğini, bu nedenle yasak getirildiğini Attilâ İlhan nakleder. (s.104) Böylece tarihsel bir belge roman içi enstrümana yazar eliyle dönüştürülmüş olur.

Aslında, sürecin Darülfünun'da yapılan toplantı ile başlatılıp söz konusu beyannamenin ardından yapılan son miting ile bitirilmesi gerekirdi. Zincirin son halkasının önce çekilme nedeni, yazarların miting sürecini tarihsel gerçeklere oldukça bağlı kalarak takip etmeleridir. Bu takipte yazarların en önemli vasıtaları ise gazeteleridir.

3.1. Mitingleri Gazetelerden Takip Edenler / Mitinglere Katılanlar

Attilâ İlhan, *Aynanın İçindekiler* serisinin ilk romanı *bıçağın ucu*'nda, seri için birçok tarihsel kaynak ve belge topladığını söyler. (s. 9) Yazar romanlarında, bu birikimden gerek gördüklerini okurla da paylaşır. Bunlar, bazen bir gazete haberi, bazen bir kitaptan alıntıdır. Yazarın *sırtlan payı*'nda çağrı beyannamesini değiştirmeden ve metinden ayrık işlemesi, “tarihsel bileşim”i yakalamak amacıyladır. Kavramı, “...benim büyük çözüm adını verdiğim genel bileşim, yakın tarihimizin bütününü toplumsal açıdan çözümlemek, bundan içinde kahramanların yüzdüğü tarihsel bir bileşime gidebilmek” (*bıçağın ucu*, s. 9) şeklinde açan İlhan, *sırtlan payı*'nda belgesini paylaşmış ve bölümü belge üzerine kurmuştur. Onun dönem gazetelerinden derlediğini tahmin ettiğimiz bu beyanname, gazete haber ve yazılarının romanlarının tarihsel bileşimini sağlamak amacıyla kullandığının göstergesidir.

Nitekim *dersaadet'te sabah ezanları*'nda Neveser, mitingleri gazetelerden takip eder. Yazar mutad olduğu üzere önce birinci Sultanahmet Mitingi'nin dönem gazetelerinde bulunduğu yankıyı bilgi ve belge olarak sunar. Bu gazete haberlerinde (s. 68-69) Mehmet Emin Yurdakul'un ve Halide Edip'in nutku olarak verilen bölümler, tarihsel kaynaklarla örtüşür.⁵ Okurdan farklı olarak, aynı gazete haberlerini roman içinde Neveser de okur. Bölüm başında bilgisi verilen Sultanahmet Mitingi'nden bir gün önce yapılan, Kadıköy mitingi söz konusudur. Yazarın, “Kadıköy Mitinginin tafsilatını gazetelerden okumaya dalmış, İzmir'de neler oluyor diye, sabahları ilk işi, gazetelere bakmak” (s. 73) ifadesiyle giriş yaparak okuru hazırladığı sahnede,

⁴ Beyannamenin aslı için şu kaynaklara bakılabilir.

a) Akdağ, Ömer (2014), İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler. *Türkler*, C.15, s.745-755.

b) Tansel, Selahattin (1991), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

⁵ Bknz. Arıburnu, Kemal . (1951). *Milli Mücadele İstanbul Mitingleri*, Ankara: Yeni Matbaa, s.37-43.

Neveser, gerçekten de teferruatlara takılır. Örneğin mitingün "*Yağmura rağmen*" yapılmış olması, Münevver Saime Hanım'ın nutkunun Neveser'in tüylerini ürpertmesi bu tarz ifadelerdir. Kadıköy mitinginin "*mütemadiyen yağın yağmur*"a rağmen yapılmış olması (Arıburnu 1951: 32), Neveser'in gazeteden okuduğu ve Hüseyin Suat'ın nutkunda geçen; "*Azmimiz öyle metindir ki billâh! Vermeyiz İzmir'i Allah Allah*" (s. 73) beyti tarihsel kaynaklarda da paylaşılan bilgilerdir (Arıburnu 1951: 34). Dolayısıyla yazar amacına ulaşmış, bahsettiği bileşimi, gerçek ile kurgu arasında da yakalamıştır.

Neveser bölüm başında gazete haberleri verilerek zemin hazırlanan birinci Sultanahmet Mitingi'ni de gazetelerden okuyarak yorumlar. Kocası Abdi Bey'in kendisinden ayrık, fakat gizli olmayan cinsel yaşamı nedeniyle duygusal, pasif, hatta sağlığı bozuk bir karakter olduğu için mitinglere katılmadığını düşündüğümüz Neveser, bu süreçte, okuduklarından duyduğu mutlulukla öne çıkar. O, gazetelerde mitingde siyah örtü ile kaplanmış kürsünün altında, Wilson Prensipleri'nin on ikinci maddesinin bulunduğunu, iki İngiliz uçağının halkı taciz ettiğini okumuş, Mehmet Emin Yurdakul'un söyleviden parçalarla coşmuştur. (s. 88) Neveser'in miting alanındaki coşku, düzen, uçak tacizi ile ilgili okudukları tarihsel bilgilerle örtüşür (Arıburnu 1951: 37-43, Adıvar 2004: 35).

Neveser'in bu mitingden aklında kalan en çarpıcı nutuk, Halide Edip Hanım'a ait olandır. Çünkü Halide Edip, Neveser'in yine gazeteden okuduğu nutkunda, halka vatan uğruna can verebilme konusunda yeminler ettirmiştir. (s. 88) Bilindiği gibi Halide Edip Adıvar bu mitingde, Neveser'i de etkileyen yeminleri, büründüğü kahraman Türk kadını kimliği ile efsaneleşmiş ve Millî Mücadele sürecinde aktif rol almaya başlamıştır. Neveser'in okuduğu yemin metni tarihsel kaynaklarda da aynen geçmektedir (Arıburnu 1951:44, Kaplan vd, 1981: 97).

Romanın ilerleyen bölümlerinde mitinglerin yasaklandığından haberdar olan Neveser'in dikkatini çeken bir olay cereyan eder. Neveser, bir pastanede İngiliz istihbaratının iki subayı ile karşılaşır. Sahne, Attilâ İlhan'ın 1909-1919 yılları arasında yaptığı zamanlar arası gezintiden izler taşır ve 1919 yılına gerçekliği yanında kurgusalılık da katabilme amacıyla kurulmuş gibidir. Çünkü bu İngilizler, mitinglere yasak getirilmesini sağlayan subaylardır. Söz mitinglerden açılınca Neveser yanındakilerle, kulağında gazetelerden kalmış birkaç şey paylaşır. Bunun üzerine Münif Sabri de birinci Sultanahmet Mitingi'nde yaşanan ilginç bir vak'a nakleder. Münif Sabri'nin mitinge katıldığı için bizzat şahit olduğu bu vak'a şöyledir. Mitingde kalabalık, gösterişli bir arabanın alanda yürüdüğünü görmüş, arabadaki kişinin *Zât-ı Şahâne* olduğu yolunda bağırtilar duyulmuştur. Münif Sabri sözlerini bitirirken *Zât-ı Şahâne* zannedilen kişinin Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa olduğunu gülererek nakleder (s. 104).

Sultanahmet Mitingi'nin efsane ismi Halide Edip Adıvar, anılarında bu vak'ayı da nakleder. Gerçekten de miting esnasında bu tarz bir hareketlilik söz konusu olmuştur. Adıvar ve yiyeni Feride, miting alanındaki hareketlilikten etkilenmiş, ellerinde iskarpinleri koşarken bir de bakarlar ki Padişah Vahdettin sanılan kişi, Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa'dır (Adıvar 2004: 39-40).

Münif Sabri'nin vaka'nın gerçekliğine bağlı kalarak aktardığı bu anekdot, *Acılar*'da Fikret'in kurgu yeteneğinin katkısıyla yorumlanarak işlenir. Fikret bu kurgu yeteneğinin sonucu olsa gerek, tarihini yanlış verdiği mitingde "*sahte padişah*" vak'asını şöyle nakleder:

"O dakikada ağızdan ağıza dolaşan bir mırıldı: 'Padişah geliyor!... Sultan geçiyor...!' Başlar dönüyor, vücutlar çevriliyor ve hayal meyal seçilebilen bir gölge, bir anda görünüp kayboluyor.

Bu kitle o zaman bir emele kavuşmuş gibi sarsılıyor; gönüller inanmak ihtiyacıyla

titriyor. İnsanlar bile bile aldanmak istiyor... Bir an için, cazip ışığı yanıyor... Fakat yanmasıyla sönmesi bir oluyor.

Görünen gölge, kendini sahte 'Zillullah' diye tanıtan kimse değil. Sahte bir paşa..." (s. 214)

Görüldüğü gibi Fikret vak'ayı, bilgi cümleleriyle işlemek yerine, yorumlayarak sunmayı tercih etmiştir.

Attilâ İlhan İstanbul mitinglerini Neveser'e tahlil ettirmekle kalmamış, dolayısıyla tek romanında işlememiş, *sırtlan payı*'nda da Binbaşı Ferid aracılığıyla durmuştur süreç üzerinde. Yazarın süreci aynı seri içinde iki ayrı roman kahramanı ile tahlil etmesi, sürece verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, gazete haberiyle mitingden haberdar edilen okur, *sırtlan payı*'nda, *Acıların* Fikret'i gibi, mitinglere katılmış kahramanlarla karşılaşır. Binbaşı Ferid'in ikinci Sultanahmet Mitingi'nde en çok etkilendiği ifade, Hamdullah Suphi Bey'e aittir ve şöyledir: "... Anadolu'da Yunanistan demek, yangın demektir." (s. 69) Cümle gerçekten de ikinci Sultanahmet Mitingi'nin önemli hatiplerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver'e aittir (Arıburnu 1951: 55).

Binbaşı Ferid bu ifadeden çok etkilenmiş olacak ki miting sürecinin Darülfünun'da alınan kararlarla başladığını; ardından sırasıyla, Kadıköy, Üsküdar, Fatih ve Sultanahmet Mitingleri'nin yapıldığını, bilgi cümleleriyle sunduğu ifadelerini, yine Hamdullah Suphi'nin yukarıdaki cümlesiyle bitirir (s. 204). Bu defa bir Binbaşı'yı sözcü seçen Attilâ İlhan, verdiği her bilgi cümlesinde tarihsel sadık kalmıştır (Arıburnu 1951; Şahingöz 2014: 728; Akdağ 2014: 747-749).

Fikret, Ferid, Münif Sabri derken, mitinglere katılan roman kahramanlarımızın sayısının arttığını görmekteyiz. Bu sayıyı daha da arttıracak kahramanların bir kısmı da *Ateşten Gömlek*'te karşımıza çıkar. Ayşe, İhsan, Cemal, Peyami, mitinge beraber katılmışsa da birinci Sultanahmet Mitingi aktüel zamanda, Peyami'nin geri dönüş tekniğini kullanarak kurduğu ifadelerle romanda yer bulur. Peyami, (s. 46-48) miting alanıyla ilgili olarak, mitingin öne çıkan ismi Halide Edip Adıvar'ın anılarında verdiği bilgi cümlelerini yorumlamakta, belli ki bilgiye coşku ve heyecanı da yüklemeye çalışmaktadır (Adıvar 2004: 35-40). Cemal de birtakım yorumlar yapmakta, örneğin Halide Edip'in daha önce bahsi geçen uçak vak'asından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Cemal, İzmir'in işgali ile çekmeye başladığı acı etkisinde, uçakları görünce "...keşke bombalarını atsalar ve bu günü, bu kelimesiz ahdimizi kanla mühürlese" diyerek ölüme meydan okumuştur (s. 51).

Halide Edip Adıvar'ın anılarından yararlanılarak oluşturmuş sahneler *Kutsal İsyân 3*'te de geçer. Hatta Halide Edip bu eserde bir roman kahramanı işlevi üstlenir. Bu, Hasan İzzettin Dinamo'nun *Kutsal İsyân* serisini Millî Mücadele güncesi olarak kurgulamasından kaynaklanan bir tutumdur. Bu tutum gereği de Dinamo, serisini; tarihsel bilgi, belge ve kişilere sadık kalarak kurar. Yazar, Halide Edip Adıvar'ın Millî Mücadele dönemi hatıralarına yer verdiği *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nı çıkış noktası kabul ederek işlediği miting sürecinde, Halide Edip'ten okuduklarının dışında yorumlar yapmaz. Araya serpiştirdiği, İzmir'in işgal nedeni, işgalin ve mitinglerin basındaki yankısı gibi mevzular da yazarın farklı tarihsel okumalarının ürünüdür. Anılarında, İzmir'in işgalini kolejden hocası Miss Dodd'dan öğrendiği bilgisini veren Halide Edip Adıvar (2004: 29), *Kutsal İsyân*'da da vak'ayı birebir yaşar (s. 79).

Süreci, Halide Edip'in anılarıyla paralel bir biçimde başlatan Dinamo, devamında da benzer tutum içindedir. Halide Edip Adıvar işgalden sonra Türk Ocağı'na çağrılmış ve orada üniversiteli gençlerin İzmir uğruna yapabilecekleri muhtemel fedakârlıkları gözlemiştir. Bunu ispat için de bir öğrencinin duygularını aktarmıştır (2004: 31). Söz konusu paralellik adına Dinamo da bu öğrenciyi konuşturur. Öğrenci "*Cebimde 30 lira olsa hemen İzmir dağlarına çıkacağım*" demiştir (s.81). *Kutsal İsyân*'da miting sürecinin her ayağı Halide Edip Adıvar'ın

verdiği bilgilerle işlenmeye devam eder (s. 77-95).

İstanbul mitinglerinin Halide Edip Adıvar'a bir roman kahramanı işlevi yüklenerek tahlil edildiği bir başka roman, Emine Işınsu'nun *Cumhuriyet Türküsü*'dür. Eserde roman kahramanı özelliği ile vücut bulan bir başka isim de Işınsu'nun annesi Halide Nusret Zorlutuna'dır. Her iki Halide de romanın ana kadın kahramanları Hikmet ve Nazan'ın arkadaşlarıdır. Bu iki kız kardeş, Teali-i Nisvan Cemiyeti ile Türk Ocağı'nda memleket meselelerinin tartışıldığı toplantılara katılmaktadırlar. Halide Edip o toplantılarda Sultanahmet Mitingi'ndeki kutsal sözleri ile anılır (s. 8). Hatta Hikmet, bir başka ocak toplantısında Halide Edip'i canlı dinlemek şansı da yakalamıştır (s. 11). Hikmet, Halide Edip'in sözlerini Nazan'a direkt aktarmaz, yorumlar. Çünkü şimdilik önemli olan Halide Edip değil, bir kadının konuşma yapabildiği olmasıdır. Bu yüzden de onun Fatih Mitingi'nde söyledikleri, Nazan için, dedesi ile yaptığı fikir alışverişinde, Osmanlılık akımına karşı Türkçülük akımını savunurken farklı bir anlam kazanır. Nazan, dedesi Millî Mücadele karşıtı olduğunu ortaya koyunca geçici bir yılgınlık yaşar, ama Halide Edip'in Fatih Mitingi'nde söylediği şu sözlerle silkinir ve kendine gelir: "*Bugün elimizde top tüfek denilen alet yok; fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var; Hak var, Allah var! Tüfek ve top düşer. Hak ve Allah bakidir.*" (s. 20)

Nazan'ın geriye dönüşle tekniğiyle sözcüsü olduğu bu ifadeler, Fatih Mitingi'nde ilk sözü olan Halide Edip Hanım'ın kendi sözleridir (Arıburnu 1951: 12). Nazan bu sözler üzerinde, ne bir ekleme ne de bir değişiklik yapmıştır.

İki kız kardeş, İstanbul'dan ayrılıp Ankara'ya geçtiğinde Millî Mücadele'nin içinde bizzat bulunmak, onların İstanbul günlerini, dolayısıyla miting süreçlerini de unutmalarına neden olur. Çünkü bundan sonra miting kadını Halide, yanı başlarındadır.

Geri dönüş tekniği, *Bir Göçmen Kuştu O* için de geçerlidir. Güncelde gazeteler, İnönü zaferinden bahsetmektedir. İstirap dolu ruhlar, zafer için duydukları sevinci, acının başladığı günleri hatırlayarak yaşamaktadırlar. O günlerde, birinci Sultanahmet Mitingi sonrasındaki yasaklar konuşulurken Neveser'in annesi Yeşil Hanım, kocasına, adağı olduğunu, Beyazıt Camii'nde güvercinlere yem atıp hitam duası edeceğini, mitinglerle işi olmadığını söyler (s. 97). Yahya Efendi karısının inatçı kişiliğini bildiği için inanmaz ve ancak yanına kızı ve kızının arkadaşı Müyesser'i katarak mitinge gitmesine izin verir. İkinci Sultanahmet Mitingi'nin Ayla Kutlu tarafından Neveser'e tahlil ettirildiği sahneler, konuyla ilgili tarihsel kaynaklarla örtüşmektedir. Öyle ki Neveser'e mahşeri hatırlatan, (s. 102) "*İSTİKBAL İSTERİZ, BİZ HAK İSTERİZ. İSTİKLAL İSTERİZ*" gibi sloganlar gerçekten atılmış sloganlardır (Tansel, 1991:250). Ayrıca daha önce tarihsel okumalarını romanında büyük harfler kullanarak yansıttığını söylediğimiz Ayla Kutlu, tarihsel sadakat tavrını bu sloganlar aracılığıyla devam ettirmiştir.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* başlıklı romanında da miting süreci, geri dönüş tekniğiyle yer bulur. Yazar bu süreç içinden, birinci Sultanahmet Mitingi'ni cımbızla çeker ve ilk önce İhsan'ın hatırladıklarını okurla paylaşır. İhsan, İstanbul Cezaevi'nde kendisini ziyarete gelen Ahmet ve Kâmil Beylerle Millî Mücadele ile ilgili öngörülerini paylaşmaktadır. Ona göre başlayan mücadelenin başarıya ulaşacağına ilk işareti, Sultanahmet Mitingi'dir. İhsan'ın "*Bazı hareketler, o hareketin şeflerine neden o kadar büyük değer verdirebiliyor, ben işte o gün anladım*" (s. 140) şeklindeki cümlesi de tahmin edilebileceği gibi Halide Edip Adıvar'ı düşündürmektedir. Zaten İhsan sözlerinin devamında, eşi Nedime'nin üstlendiği görevlerin, bir erkeğe dahi ağır geleceği üzerinde durmuştur (s. 141).

Aynı romanda Kâmil Bey hapse girdikten sonra edindiği bir arkadaşı da Millî Mücadele sürecini başından anlatmaya koyulur ve tabii ki Sultanahmet Mitingi de bu arkadaşın konuşmasında yer bulur. Bu diyalogda da bir kadın kahraman, Fatma, öne çıkar. Fatma

Sultanahmet Mitingi'nden döndüğü gün kocası Ramiz'i uyarmış, cepheye sen gitmeyeceksen ben giderim, demiştir (s. 448). Ramiz duydukları karşısında alaycı bir tavır takınmış, ama karısının kararlı gözleri karşısında, savaşmaktan başka çaresi olmadığı sonucuna varmıştır (s. 448).

Görüldüğü gibi Kemal Tahir, Sultanahmet Mitingi'ni bir vak'a olarak tahlil etmek yerine, Millî Mücadele süreci içindeki rolünü açıklamayı yeğlemiştir. Bu yönüyle yazarın tavrı, aşağıda tahlil edeceğimiz *Çamlıca'nın Üç Gülü* ile tamamen farklıdır. Hıfzı Topuz'a ait bu eser, tarihsel bilgi ve belgelere bağlılığı açısından en çok *Kutsal İsyân*'la benzeşir. Fakat Topuz daha önce adını andığımız veya dipnotlarda verdiğimiz tarihsel kaynaklarla birebir örtüşen sahneler kurgularken, elindeki malzemeyi yeniden yapılandırır. Bunu, Yakup Çelik'in ifadesi, ile "erozyon" aracılığıyla yapar (Çelik 2002: 53). Söz konusu *erozyon* ifadesi, şiire göre daha geniş anlatı olanaklarına sahip romanın, tarihsel mevzularla ilgilenirken, yazarın kurgu yeteneği ölçüsünde uğrayabileceği değişime işaret eder. Yani tarihsel olgular konusunda yazarların, bilinenleri, hayal gücü ile harmanlayarak işleme şansı da vardır. Bu noktada önemli olan yazarın tarihseli tahrip etmemesidir. Çünkü tarihsel tahrip, roman okurunu, tarihte öğrendikleri ile romanda okudukları arasında çelişkide bırakacak, birey yaşamına yeni pencereler açmak yerine, açık pencerelerin de kapanmasına neden olacaktır. Problemi özele indirgeyip ülkemizde roman okuma oranının düşük olduğu hatırlandığında, "erozyon" da sınır tanımının gerekliliği bir kez daha anlaşılacaktır.

Çamlıca'nın Üç Gülü'nde üç kız kardeş, Neriman, Perihan, Ümran "işgal İstanbul'u" nun (Törenek 2013) millî bilince sahip nadir gençlerindedirler. Bu bilinçle Millî Mücadele'nin İstanbul ayağında istihbarat toplama, cepheye sevkiyatı gibi önemli görevlere korkmadan atılırlar. Onlar korkusuzluğu, anne tarafından akrabaları Nedim Bey'den öğrenmişlerdir. İstanbul'un iyi okullarında düzenli eğitimler gören bu kızlar, Nedim Bey'e ülke için başka ne yapabileceklerini sorunca Nedim Bey onlara mitinglere katılmalarını salık verir. Böylece kızlar için miting süreci başlamış olur. Yazar okurunu bu sürece hazırlamak için, İzmir'in işgalini ilk gelişmeleri aktararak işlemeye başlar. Örneğin işgal öncesinde Venizelos'un, işgal başladığında Zafiriu'nun yukarıda değinilen beyanlarına da yer verir. Bu, Topuz'un, Millî Mücadele sürecini bir bütün halinde görmesi ve Lozan'a kadar uzanan romanını, bu bütün üzerine kurması ile ilgili bir tutumdur. Ayrıca yazar, hakkında bilgi, belge toplayabildiği her vak'ayı, bütün içindeki önemine vurgu yaparak işlerken de şimdinin geçmiş üzerine inşa edildiği savının etkisinde gibidir. Vak'alarla ilgili nokta tarihler, mekânlar vermesi, romanında bahsi geçen kişilerle ilgili fotoğraflar paylaşması, roman sonundaki tablo ve teşekkür, bu bilincin ürünüdür.

Kızlar Nedim Bey'in önerisi sonucu sırasıyla; Fatih, Doğanlılar, Kadıköy, birinci ve ikinci Sultanahmet Mitingi'ne katılırlar (s. 57-65). Bu sahnelerde; miting tarihleri, miting alanlarındaki tahmini insan sayıları, kara örtülerle kaplı kürsüler, konuşmacılar ve söyledikleri, miting sonlarında alınan kararlar, edilen yeminler okurun tarihsel bilgisiyle örtüşür. Bu bilgilerin, söz konusu erozyona uğradığı iki nokta vardır. Bunların ilki, kızlardan ikisinin mitinglerde konuşma yapmasıdır. Kızların en küçüğü Ümran, ablalarının ısrarıyla Fatih Mitingi'nde konuşur. Söyledikleri İstanbul mitinglerindeki farklı konuşmacıların söylevlerinden derilmiş ifadelerdir (s. 59). Ortanca kız Perihan ise Doğanlılar Mitingi'nden sonra yapar konuşmasını ve İstanbul halkını Anadolu'ya omuz vermek için bilinçlendirmeyi güder (s. 60).

Doğanlılar Mitingi, erozyonun ikinci ayağının başladığı yerdir. Kızların büyüğü Neriman, miting dağılırken izlendiklerini söyler. Aslında bunu daha önce yapılan Fatih Mitingi esnasında fark etmiş ama kardeşleriyle paylaşmamıştır. Kızlar korkarlar, çünkü Kadıköy Mitingi'nden sonra da takip edilirler ve Nedim Bey'den yardım istemek zorunda kalırlar. Bu arada Nedim

Bey, durumu daha önce fark etmiş, kızların peşindeki çirkin adamın, hükûmetin hafiyesi olduğunu düşünmüştür. Ama boş durmamış o da bu hafiyenin peşine adam takmıştır. Sultanahmet Mitingi sonunda da Nedim Bey'in adamları bu çipil hafiyeyi yok ederler. Kızlar, ikinci Sultanahmet Mitingi'ne gönül rahatlığı ile katılabileceklerdir (s. 65).

Bu romanda, tarihseli yeniden yapılandırırken karşılaşılan bir başka tavır da oldukça ilgi çekicidir. Şöyle ki Hıfzı Topuz romanının sonunda "*Gerçek mi Kurgu mu?*" (s. 284-285) başlıklı bir bölüm sunar okuruna. Bölüm, başlığındaki soru anlamını içeriğinde de taşır ve yazar okurunu birtakım sorularla baş başa bırakır. Bunlar, Çamlıca kızlarının gerçekte yaşayıp yaşamadığı ya da adlarının aslında Rukiye, Muzaffer, Necla mı olduğu yolundaki sorulardır. Roman başından beri gerçek tarihsel kişilikler olduğu düşünülen bu kızların, şimdi, değişik isimlerle anılması ve varlıklarının sorgulanması, yazarın hayal ürünü olduklarını düşündürmüştür. Ama yazar, okuru yaşadığı bu ilk şoktan, bir başka şokla uyandırır. Buna göre, Yesâri Âsım Bey'in "*Biz Çamlıca'nın Üç Gülüyüz*" adlı şarkısı bu kızlardan esinlenerek bestelenmiştir. Ayrıca kızların annesi Handan Hanım, yaşadıkları köşkü yıktırması, köşkün yerine beton bloklar yapılmıştır. Bu çelişkiler için açıklayıcı son nokta, romanın arka kapağında yer alır. Hıfzı Topuz'un roman içinde verdiği bilgilerle örtüşen bu yazıya göre, kızlar yaşamışlardır ve Millî Mücadele'de önemli yararlılıklar sergilemişlerdir. Bunu öğrenen okur için, kızların isminin aslında ne olduğu artık önem taşımayan bir sorudur.

3.2. Miting Sürecini İşleyen Romanlarda Halide Edip Adıvar

Yukarıda Halide Edip Adıvar'ın miting sürecindeki rolüne değindiğimiz için, bu bölüm başlığı, tekrara düşmek olarak algılanabilir. Fakat Halide Edip bu bölümde, miting sürecindeki tarihsel bir kişilik veya romanlarımıza bilgi kaynağı olmuş bir yazar olması açısından değerlendirilmeyecektir. Halide Edip Adıvar bu bölüme, incelenen romanların, Millî Mücadele sürecinde Türk kadının etkisini tahlil ettikleri vak'a ve kurgular için konu olmuştur.

Çamlıca'nın Üç Gülü'nde, kız kardeşler mitinglerin daimi katılımcıları olmaları hasebiyle Halide Edip'in çok etkisindedirler. Fakat aslında onlardaki bu etki, öğrencilik yıllarına kadar uzanmaktadır: "*Halide Hanım'ın o yıllardaki başarısı kolejdaki kızlar için yaşamlarında ulaşmak istedikleri noktaydı.*" (s. 88) Bu noktaya varmanın yolu, Halide Edip'in ülkülerine bağlanmaktan geçer ve kızlar bunu kısa sürede başarırlar.

Millî Mücadele içinde kadınların rolüne, yukarıda ismi geçen romancılarımızın hemen hepsi değinir. Fakat *Cumhuriyet Türkü*sü, konuyu Halide Edip'i sembol seçerek tahlil etmesi bakımından diğerlerinden ayrılır. Bu, yazarın Millî Mücadele'yi, "*erkek kadın vahdeti*"nin sonucu olarak görmesi ile ilgili bir tutumdur (s. 46). Kahramanları da kendisi gibi düşünen yazar, Hikmet ve Nazan'ın babasına önemli bir görev yükler. Selim Muhtar Bey, İstanbul'da dedelerinin yanında yaşayan kızların, kendisi gibi Ankara'da Millî Mücadele'ye destek vermelerini arzulamaktadır. Fakat dede Hüseyin Hüsnü Bey, Anadolu direnişine karşıdır. Selim Muhtar Bey, kayınpederine karşı çıkma ve kızları yanına alma kararı için ihtiyaç duyduğu cesareti, Halide Edip'ten alır ve onunla verdiği karar sonucu kızları davet eder. Bu sırada Halide Edip Ankara'da efsanevî bir kişiliğe bürünmüştür bile. Yazardır, aktristtir, hastabakıcıdır, cephede görev alan askerdir (s.192) ... Bütün bu çok boyutluluğu ile Ankara'ya gelen kızları da etkiler ve Hikmet ona minnet besler (s. 214). Nazan içinse Halide Edip, cephedeki vatan evlatlarının temsilcisidir (s. 307). Nazan bu düşüncesini Halide Edip'e de açar, Halide Edip elini öpen kızın bu övgüsünü ordu namına kabul eder (s. 307). Bu sahne, romanda, Halide Edip'in vücut bulduğu ilk sahnedir. Bundan önce adı geçmiş ama kendisi hiç ortaya çıkmamıştır. Nazan ile girdiği bu diyalog, Ankara'daki bir toplantı esnasındadır. Onun

toplantıda söyledikleri, hem Millî Mücadele'nin seyrine yöneliktir hem de kızları teşvik edici tarzdadır. Halide Edip Hanım, ısrarla herkesin Millî Mücadele içinde bir görev icra edebileceğini belirtmiştir (s. 307). Bu ısrar, Hikmet ve Nazan kardeşlerin Ankara hastanelerinde çalışma sürecini başlatır. Dolayısıyla Halide Edip romanda, sadece mitinglerdeki hitabet gücü ile yer bulmamıştır. Ama *Bir Göçmen Kuştı O'nun* Müyesser isimli kadın kahramanı Halide Edip'ten bu yönüyle etkilenmiştir. Müyesser, ikinci Sultanahmet Mitingi'ne lohusa yatağından kalkarak gitmiş, miting sonrası evde sergilediği davranışlarla Nevnihal'i korkutmuştur. Nevnihal, onun yatakta kıpırtısız yatmasından şüphelenip hastalandığını sanadursun, o, mitingde etkisinde kaldığı Halide Edip'i düşünüyor olsa gerek ki ateşini ölçmeye çalışan Nevnihal'e; "Kızımızın adı Halide olsun istiyorum" demiştir (s. 102). Çünkü Müyesser de Halide Edip gibi aksiyoner bir kişiliktir. Evine kapanıp çocuk yetiştirmekle ve ev işleriyle yetinecek bir kadın değildir. Mitinge de "Kaç kişiyiz? Neler düşünüyor aklı işleyen adamlar? Satıldık mı sahiden görmeliyim bilmeliyim" (s. 98) diyerek katılmış, gördükleri ile hiç de az sayıda olmadıklarını fark etmiştir. Anlaşılabacağı üzere onun Halide adını koyduğu kızı, gelecekte, kendi zamanının muhtemel Halidelerinden birisidir.

Türk kadınındaki değişimin İstanbul mitingleriyle bağlantısını en iyi tahlil eden yazarlarımızdan biri de Kemal Tahir'dir. *Esir Şehrin İnsanları* başlıklı romanında olay örgüsünü yöneten bir gazete söz konusudur. Gazetenin asıl sahibi İhsan tutuklanmıştır ve *Karadayı'nın* çıkmaya devam edebilmesi için farklı destekler gereklidir. *Karadayı* çıkmalıdır, çünkü aslında bu gazete, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'nin İstanbul ayağındaki önemli bir merkezdir. Bu sorunu İhsan'ın eşi Nedime çözer. Nedime, İhsan'ın tevkif edildiği ilk günlerde "erkek işlerine aklım ermez" mantığında bir kadındır (s. 141). Tâ ki Sultanahmet Mitingi'ne kadar. Nedime mitingde katılan diğer siyah çarşafli kadınlar gibi, o günden sonra "muhallebici dükkânlarında, tiyatrolarda, kendileri için gerilen kafesleri, tramvaylarda, vapurlarda çekilen perdeleri, bir yıkış yıkılmış" (s. 141) bir birey olarak yaşamını değerli kılması gerektiği sonucuna varmıştır. "Sultanahmet Mitingi yapılmış olmasaydı, Babiâli'ye çıkamayacak" olan Nedime, (s. 142) artık, İhsan'ı ziyarete geldikçe "mürekkepten, kağıttan, baskı fiyatlarından, bayii hesaplarından, dahası, dünya siyasetinden" söz etmektedir. (s. 141) Nedime'nin mitingde "bazı hareketler, o hareketin şeflerine neden o kadar büyük değer verdirebiliyor" cümlesini kurmasını nedeni de ismi geçmemiş olmasına rağmen Halide Edip Adıvar'dır (s. 140). Nedime, Halide Edip'in değerli bir insan olduğunu ve bunun cesaret sahibi olmasıyla ilişkisini çözmüştür. Ona göre Millî Mücadele sadece erkek işi değildir; kadın, erkek, çocuk birlikte harp edilirse ancak vatan kurtarılabilir (s. 142).

Bu gerçeği Ramiz'in karısı Fatma da Sultanahmet Mitingi'ne katıldıktan sonra görebilmiştir. Miting akşamı Fatma kocasının karşısına dikilmiş, kararlı gözlerle İstanbul'da zaman kaybetmek yerine, Anadolu'ya gitmesini istemiştir. Ramiz'in alaycı cevabı ile sinirlenmiş, kocasına "sen gitmezsen, ben giderim" demiştir. Bundan sonra Fatma, Ramiz'in "harp ederken sırtını dayadığı dağ" dır (s. 448).

Kemal Bilbaşar'ın *Bedoş* başlıklı romanında da kadın kahramanların Halide Edip etkisinde olmaları söz konusudur. Bedia'nın çocukluk ve ilk gençlik yıllarının anlatıldığı romanda, öğretmeni Muhsine Hocanın bilinçli, aydın bir Türk kadınıdır. İzmir'in işgalini protesto için neler yapılacağına dair toplantılara katılmış ve dolayısıyla mitinglere de gitmiştir. Cumartesi günü Bedia ile birlikte okula giderken bir gün önce yapılan ve Halide Edip'in devleştiği mitingden anekdotlar aktarmaktadır (s. 167). Bütün bunları küçük kızın algılayabileceği şekle dönüştürmesi gerekmektedir. Muhsine Hocanın bunu başarmış olması ki Bedia, bu süreçte öğretmen olmayı kafaya koyar.

Bununla birlikte incelediğimiz romanlarda Halide Edip aleyhinde fikir sahibi kahramanlar da yok değildir. Örneğin *dersaadet'te sabah ezanları'nın* Doktor Melek'i, Halide Edip'in "miting

miting dolaşmasından" rahatsızdır (s. 417). O, Halide Edip'in "yarı Müslüman yarı burjuva milliyetçiliğini hiç" beğenmemektedir (s. 417). Söyledikleriyle belki de okuru sinirlendiren Melek, tabiatına uygun konuştuğu için önemsenmemelidir aslında. Çünkü okur, roman bütünü içinde Melek'in; vatan, millet, fedakârlık gibi herhangi bir değere bağlanabilecek bir kadın olmadığını görmüştür.

Cumhuriyet Türküsü'nün olumsuz kadın kahramanı Bedriye de Halide Edip'i beğenmemektedir. Kendisi İstanbul'daki işgalci askerlerle düşüp kalkacak kadar alçalan bu kadın, Halide Edip'i "hissî" bulur. Ona göre, Halide Edip'in Ankara'ya gitmesi, hastabakıcılık yapması hep "hissîlikten"dir (s. 98). Bedriye'nin İstanbul'da çıktığı insan avının, günün şartlarında pek akılcı olmaması ise onun da Halide Edip'le ilgili fikirlerinin dikkate değer olmadığını göstermektedir. Aynı romanda Mehmet Bey'in halasının da Halide Edip'ten hoşlanmadığına dair bir duyum söz konusudur (s. 199). Hikmet, Hala'nın, Halide Edip'i "çok fazla kendini beğenmiş bulduğunu" duymuştur (s.199). Kendisi Halide Edip'e büyük hürmet beslediği için konuyu araştırmış, Halide Edip'le Hala'nın karşılaştığı sahnede, negatif bir enerjiye rastlamamıştır (s. 214). Hikmet sonunda, Hala'nın fazla laubali karakteri nedeniyle, ciddi meşguliyetler sahibi Halide Edip'i sevmediğini düşünmüştür. Çünkü "o mübarek kadının asla laubaliliğe tahammülü yoktur." (s. 207)

3.3. Mitinglerin Öneme Dair Tahliller

Yukarıda, tarihsel kaynaklar aracılığıyla tahlil edilen, İstanbul mitinglerinin Millî Mücadele sürecindeki önemi meselesi, bu bölümde romanlar aracılığı ile tahlil edilecektir.

dersaadet'te sabah ezanları'nda Neveser, Kadıköy Mitingi'nde konuşan Münevver Saime Hanım'ın son sözlerinden etkilenir ve ağlamaya başlar. Bu biraz da Neveser'in "halet-i ruhiyesi"nin ağlamaya müsait olmasından kaynaklanmıştır (s. 74). Onun elinden başka bir şey gelmiyorken "*Dersaadet, derûnunda*" sakladığı "mâserî" tepkiyi ortaya çıkarmıştır (s. 74). Yani işgal İstanbul'unun ıstırap çeken ruhları, düzenlenen mitinglerde ortaya koydukları tepki ile önce huzursuz olduklarını dünyaya ilan etmişlerdir. Attilâ İlhan nazarında bu ilan ya "yeni bir doğuşun müjdecisi" ya da "basübadelmevt"tir (s. 74). Yaşanan bu huzursuz ve acı günlerin, gelecekteki mutlu günlerin habercisi olduğu ortadadır. Yazar bu inancı, *sırtlan payı'nda*, "dipteki dalganın" kıpırtısının mitingler aracılığıyla başladığı düşüncesine bağlar (s. 104). Dipteki dalga halktır. Halk kıpırdanmaya başlayınca önüne set çekilemeyeceği bilinmektedir. Nitekim İngilizler de bunu fark etmiş ve miting yapılmasını yasaklayan bir karar aldırılmışlardır (s. 104).

Görüldüğü gibi Attilâ İlhan, iki romanında yaptığı göndermelerle, İstanbul mitinglerinin süreçteki rolünü önemser. Bunda mitinglerin bir halk hareketi olmasının, yazarın nazarında taşıdığı değer etkili olmuştur. Halk yani sivil inisiyatif, Anadolu'da başlayan millî direnişin ortaya koyacağı iradede elbette ki söz sahibidir. Sivil inisiyatifin mitinglerde ettiği yeminlerin eyleme dönüşmesi ise kararlılığının karşılık bulduğunu göstermektedir.

Emine İşinsu da İlhan'la paralel düşünceler içindedir. *Cumhuriyet Türküsü'nde*; "o mitingler, o toplantılar neydi öyle? *Trablusgarp'tan beri ağlayan Türk yüreğinin gözyaşları ve yaraları açık, apaçık edilmişti*" (s. 8). şeklindeki ifadelerde yazar, mitinglerin dünyaya verdiği mesajlara gönderme yapar. Halkın tek vücut halinde ağladığı, haykırdığı, kararlar aldığı mitingler, mazlumun sesinin çıkmaya başladığını göstermektedir. Demek ki mazlum, daha bitmemiştir, başını kaldırmayı ve dirilmeyi deneyecektir. Nitekim tarih, birçok kez mazlumların başkaldırılarından zaferle neticelendiğine tanık olmuştur. O yüzden de *Esir Şehrin İnsanları'nın* gerçekten de esaret altında olan kahramanı İhsan için, "miting tepeden turnağa kahramanlık(ı)." (s. 140) İhsan'a göre, Türk milleti, kahramanlık elbisesini sırtına kolayca geçirdiğini mitinglerde göstermiştir. Fransa,

İngiltere gibi güçlü ülkeler bile bu kadar heybetli eylemlere imza atamazlar (s. 140).

Hasan İzzettin Dinamo ise *Kutsal İsyan 3'*te miting sürecinde halkın “*kollektif zekâ ve yurt sevgisi*”nin harekete geçtiğini düşünür (s.78). Dinamo'nun bu düşüncesinin temsilcisi *Ateşten Gömlek*'in Peyami'sidir. Peyami birinci Sultanahmet Mitingi'nde yüz binlerce insanın bir mucize yarattığını görünce şaşırır. Cereyan eden vak'aları önce bir cenaze merasimine, sonra kanlı bir düğüne benzetir. Türk milleti böylesine coşkun merasimler düzenlemeyi nerden, ne zaman öğrendi diye de kendisiyle muhasebe yapar (s. 50-51). Sonunda miting alanındaki ruhun Yeni Türkiye'nin doğuşunu müjdelediğine inanır (s. 51). Böylelikle, düşünme gücü, onu gerçek ve mutlak bilgiye taşımış olur: Yeni Türkiye doğmak üzeredir.

İlginç olan işgal kuvvetlerinin bunu öngörememeleridir. Çünkü onlar da protesto kararının böylesine coşkun bir halk hareketine dönüşeceğine ihtimal vermemiş, Türklerin oyun oynamakta olduklarını düşünmüşlerdir. Ama Türkler bu oyunu ateşle, kanla kutsamış, zalime haykıran mazlumlara dönüşmüştür: “*Mizahî bir oyun gibi başlayan propaganda birdenbire kanla, ateşle takdis edilmiş, Avrupa nazarında kendisini terbiye etmek isteyen insanlar gibi değil, zalimlere haykıran mazlumlara benzemeye başlamıştk.*” (s. 44)

Peyami'nin yaşadığı bilinçlenme sürecini Avrupalılar da yaşamıştır. Demek ki İstanbul'da düzenlenen mitingler, Avrupalıya bile bir ders verecek mahiyette öneme haizdir.

SONUÇ

Türk milleti, İstanbul'un işgaline sessiz kalmıştır. Bu, işgal kuvvetlerinin halkın üzerinde kurduğu baskı ile ilişkili bir durum olsa gerektir. Ayrıca Padişah hükûmetinin soruna çare bulacağı düşüncesi de halk arasında rağbet görmektedir. Fakat süreç farklı gelişip bir de üstüne İzmir işgal edilince, halk, içinde biriken enerjiyi dışa vurmaya zorunluluğu duyar. Çünkü İzmir'in işgali, İmparatorluğun parçalanacağı ve geçici olduğu zannedilen İstanbul'un işgalinin, Anadolu ve Rumeli'ye de sıçrayabileceğini işaret etmektedir.

Yapılması gerekenler düşünüldüğünde, Atatürk'ün önerisiyle önce haklılığımızın ve beklentilerimizin dünyaya duyurulması gerektiğine karar verilir. Bu amaçla düzenlenen mitingler, İstanbul halkında karşılık bulur ve sergilenen birlik ve beraberlik Türk'ün varolma iradesini başka ellere teslim etmeyeceğini ispat eder.

Çalışma için incelenen romanlar, öncelikle işgal vak'asını tarihsel süreç içinde ayrı bir parça kabul etmemeleriyle, bütüncül bir yapı arz ederler. Yazarlarımızın miting sürecindeki tarihsel olgulara, bilgi ve belgelere, son derece bağlı kalarak yaptıkları göndermeler, bu bütüncü yaklaşımından izler taşır. Öyle ki yazarlarımızın mitinglerin tarihinden katılımcı sayısına, miting alanlarının tertibinden konuşmacılara, konuşmacıların sözlerinden ettirdikleri yeminlere kadar romanlarına dahil ettikleri her türlü mevzu, tarihsel olgularla örtüşür. Böylece bildikleri, çalışmamızda tahlil ettiğimiz romanlarla desteklenen, hatta zenginleşen okur, edebiyat ile tarihin istenirse birbirinin tamamlayıcısı olduğunu da görmüş olur.

Yazarlarımızın kaleminde vücut bulmuş kahramanlar ise Türk tarihindeki bu süreci, yeniden doğuşun, dirilişin müjdecisi olarak kabul etmeleriyle, bahsi geçen bütüncül varlığına inanırlar. Tespitlerimiz, Türk romanının tarihle kurduğu bağın, sağlıklı bir mecrada ilerlediğine işaret etmeleri bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip (2004), *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ARIBURNU, Kemal (1951), *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Ankara: Yeni Matbaa.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1989), *Nutuk, Cilt 1*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- CARR, Edward Hallett (2003), *Tarih Nedir?*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- COLLINGWOOD, R.G. (2001), *Tarih Felsefesi Üzerine Denemeler*, (Çev. Erol Özvar). İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- ÇELİK, Yakup (2002), Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler. *Bilig*, S. 22, s. 49-65.
- HOBSBAWM, Eric. (t.y.). *Kısa 20. Yüzyıl*, (Çev. Yavuz Alagon). Ankara, İstanbul: Sarmal Yayıncılık.
- JENKİNS, Keith (1991), *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Ankara: Dost Kitabevi.
- KAPLAN, Mehmet (2009), *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet- vd. (1981), *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARAKIŞLA, Yavuz Selim (2000), Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine Açıkoturum. *Tarih ve Toplum*. C.33, S.198, s.4-15.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1986), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- LUKACS, Gyorgy (2008), *Tarihsel Roman*, Ankara: Epos Yayınları.
- ORTAYLI, İlber (2005), *Tarihin Sınırlarına Yolculuk*, İstanbul: Ufuk Kitapları.
- ÖZLEM, Doğan (1984), *Tarif Felsefesi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TANSEL, Selahattin (1991), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Cilt 1*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (1998), *Tarihyazını Üzerine Düşünmek*, Ankara: Dost Kitabevi.
- TÖRENEK, Mehmet (2013), *Türk Romanında İşgal İstanbul'u*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- UÇAR, Şahin (1997), *Tarih Felsefesi Meseleleri*, İstanbul: Nehir Yayınları.

ÇALIŞMADA ESAS ALINAN METİNLER:

- ADIVAR, Halide Edip (2012), *Ateşten Gömlek*, İstanbul: Can Yayınları.
- BİLBAŞAR, Kemal (2015), *Bedoş*, İstanbul: Can Yayınları.
- DİNAMO, Hasan İzzettin (1966), *Kutsal İsyan 3*, İstanbul: May Yayınları.
- İŞINSU, Emine (2006), *Cumhuriyet Türküsü*, Ankara: Elips Kitap.
- İLHAN, Attilâ (2005), *sırtlan payı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İLHAN, Attilâ (2014), *bıçağın ucu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İLHAN, Attilâ (2015), *dersaat'te sabah ezanları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KUTLU, Ayla (2008), *Bir Göçmen Kuştı O*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (2012), *Acılar*, Ankara: Bileşik Yayınevi.
- TAHİR, Kemal (2016), *Esir Şehrin İnsanları*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- TOPUZ, Hıfzı (2016), *Çamlıca'nın Üç Gülü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.